

lijk maar terzelfdertijd ook moeilijk zijn.

Eric Derluyn.

Herman de Coninck, *Met een klank van hobo*, Uitgeverij Orion, Brugge en Uitgeverij G.A. van Oorschot, Amsterdam, 1980.

De autobiografie van Gerard Reve.

Zelfs in Nederland begint men er achter te komen dat al het werk van elke schrijver sterk autobiografische elementen bevat, meer of minder, moeilijker of makkelijker herkenbaar, vrijwel altijd naspelbaar. De zojuist gebundelde opstellen van F.L. Bastet over Louis Couperus (gestorven in 1923!) leggen bijvoorbeeld heel wat stukjes van een nog lang niet complete portretpuzzel op hun plaats. Couperus heeft door vrijwel al zijn correspondentie te vernietigen hoogstpersoonlijk zorg gedragen voor talrijke lacunes in zijn biografie. Wat een verschil met zijn tijdsgenoot André Gide van wie duizenden bladzijden dagboek aangevuld worden door zijn al of niet posthuum uitgegeven correspondentie met o.a. Valéry, Claudel, Larbaud, Du Bos, James, Rilke en Edmund Gosse. Wat een verschil ook met zijn literaire nakomeling Gerard Reve. Reves œuvre is een onafgebroken aaneenschakeling van zuivere autobiografie en brieven (die voor hem de plaats van het dagboek innemen), soms in verhalende vorm geschreven. Zijn werk is sinds *De avonden* herkenbaar aan de spottende, soms cynische, altijd provocerende toon, aan zijn archaische woordkeus waaraan hij veel van zijn effecten ontleent, aan zijn strakheid en discipline. Zijn levensverhaal van de uit een communistisch milieu stammende, al jong schrijvende en spoedig gehuwde jongeman tot de uitdagend katholieke, homoseksuele en hevig drinkende bestsellerauteur is bekend genoeg en dat niet alleen op grond van uitzonderlijke literaire kwaliteiten waar-

mee hij ingrijpende en aangrijpende problemen voor het eerst in ons taalgebied aan de orde heeft gesteld, maar mede dank zij een zorgvuldig berekende en brutale zelfpubliciteit met greetige medewerking van alle massamedia.

Zijn geestelijke ontwikkeling levert de laatste jaren niet meer de verrassingen op die zulke heftige schokken in grote delen van onze gemeenschap hebben teweeggebracht, zijn literaire evolutie evenmin. Dat betekent dat hij in de onverflauwde voortzetting van zijn levensgeschiedenis voor zijn schrijverschap veel meer dan vroeger is aangewezen op de kwaliteit van zijn geschriften. Het verrassingselement van zijn liefdes, van zijn zeer particulier beleefde geloof, van zijn drinken en zijn onthouding is verdwenen. Drie eind vorig jaar verschenen boeken tonen dat hij onverzwakt bezig is de lijn van zijn leven en werk door te trekken: *Moeder en zoon*, *Brieven aan Wimie* en *In gesprek*, herdruk van een dubbelinterview met S. Carmiggelt uit 1975 door Max van Rooy, met een interview van Carmiggelt over Reve aangevuld. In *Moeder en zoon* beschrijft Reve de geschiedenis van zijn overgang naar het katholicisme zoals te verwachten met de nodige ironie, aarzeling, zelfspot en nuchterheid. Een nuchterheid die de beleving van mystieke ervaringen in het geheel niet in de weg staat. Het boek bevat allerlei karakteristieken van Reves proza, inclusief de zijsprongen en uitweidingen (hier b.v. een onbegrijpelijk kwaadaardige aanval op Vestdijk, alias Onno Z.) maar maakt desondanks een uitgebalanceerder indruk dan veel vroeger werk. Het boek is een verfijning en verdieping van een onveranderde maar ouder wordende Reve. Men moet het zien als een hoofdstuk in het lang verhaal van zijn leven dat hij schrijvend aan het leven is. De intensiteit waarmee hij zijn bestaan ondergaat doet in zijn fanatisme soms

denken aan zijn tegenpool, de tegendraadse Engelse snob en bekeerling Evelyn Waugh. Hij is even extreem en even provocerend in zijn uitspraken, even lasterlijk en verachtend over zijn broeder-kunstenaars, even excentriek en briljant even populair ook in zijn land. Zo langzamerhand wordt bij al deze openheid, anders dan bij Du Perron het geval was met wie hij in dit opzicht veel gemeen heeft, de vraag wat Reve voor zichzelf nog verbergt. Het is de grote verrassing die hij misschien nog voor ons in petto heeft.

De *Brieven aan Wimie* (1959-1963) leveren die verrassing niet op. Het zijn 68 liefdesbrieven uit de periode waarin ook de brieven van *Op weg naar het einde* geschreven zijn, overzichtelijk gegroepeerd. De ruwheid van toon van deze brieven tast naar mijn gevoel de waarde van deze liefdesbetuigingen soms aan. Daarmee wil ik niet zeggen dat liefdesbrieven altijd even hooggestemd en lyrisch behoeven te zijn, wel dat Reve de van hem te verwachten stilistische vindingrijkheid veronachtzaamt als hij zijn lichamelijke verlangens over tracht te brengen aan zijn partner. Lees ik vergelijkbare passages van brieven die Joyce aan zijn Nora heeft geschreven, dan stelt Reve wel schromelijk teleur. Waarmee ik overigens de dramatische werking van deze zeer Reviaanse brievenverzameling niet tekort wil doen. Het is, ook alweer, een nauwgezet en gewetensvol verslag van een innerlijke ontwikkeling die de clowneske en komediantierige trekken bevat van een schrijver, die onderhevig aan zware depressies, soms wanhopig bezig is zijn leven op orde te brengen. Bekentenisliteratuur in pure vorm, kwelling, en worsteling om helderheid en soberheid.

In *gesprek* tenslotte, het dubbelinterview met Carmiggelt met wie Reve de vriendschapsbanden verbroken heeft (het boekje is overigens zonder toestemming en te-

gen de wil van interviewer en geïnterviewde verschenen) laat een heel andere Reve zien, een praatgrage, soms vrolijke, dan weer ernstige Reve, die even emotioneel (zoals Waugh en Nabokov) en pesterig broeders in de kunst van tafel veegt, die ruzie maakt en de grapjas uithangt. Carmiggelt daarnaast is de verpersoonlijking van gematigdheid en redelijkheid, van afstand bewaren; hij is zo voorzichtig in zijn oordeel als Reve uitbundig is. In het literaire leven heeft Carmiggelt zich een leven lang nooit gemengd. Ook dat is een kunst. En een keuze. Reve heeft voor het tegenovergestelde gekozen. Zijn uitspraken dienen vooral zichzelf en moeten als zodanig gelezen worden. Kortom amusante en leerzame lectuur.

Max Nord / Amsterdam.

Gerard Reve, *Moeder en zoon*, Elsevier/Manteau, Amsterdam, 1980.

Gerard Reve, *Brieven aan Wimie*, Uitgeverij Veen, Utrecht, 1980.

In *Gesprek*, interview met Gerard Reve en Simon Carmiggelt door Max van Rooy, Uitgeverij Peter van der Velden, Amsterdam, 1980.

Guido Gezelles Verzameld Dichtwerk.

De Nederlandsche Boekhandel heeft gemeend dat er geen betere bijdrage tot het Gezellejaar 1980 mogelijk was dan een nieuwe uitgave van zijn *Verzameld Dichtwerk*. Zij kwam tot

stand „in het kader van het Centrum voor Gezellestudie bij de Universitaire Faculteiten Sint-Ignatius te Antwerpen, met de steun van het Ministerie van Nederlandse Cultuur, mede onder de auspiciën van het Gezellegenootschap, Kapellen”. In de redactie zijn de onderscheiden tendensen, die bij de Gezellestudie tot uiting komen, vertegenwoordigd. Zij bestaat uit J. Boets en zijn medewerkers K. de Busschere, P. Couttenier, Chr. D’Haen en J. de Mûelenae-re. De uitgave zal acht delen omvatten. Deel 1: *Dichtoefeningen / Kerkhofblommen* en Deel 2: *Gedichten, Gezangen en Gebeden & Kleengedichtjes / Liederen, Eerdichten en Reliqua* zijn reeds verschenen.

De hele verzameling wordt ingeleid door een voortreffelijk en rustig uitgeschreven synthetisch artikel van R.L. Lissens, „omtrent de poëzie van Guido Gezelle”, die in al haar aspecten belicht en geduid wordt. Niet alleen tegen de achtergrond van plaats en tijd, maar ook, en dat lijkt op zijn minst even belangrijk, vanuit een verantwoorde benadering van Gezelles allesbehalve éénvoudige persoonlijkheid. Voor de toelichting van de uitgave stond J. Boets in, terwijl A. Keersmaekers voor de inleiding tot *Vlaemse Dichtoefeningen* en E. Lanssen voor die tot *Kerkhofblommen* zorg droeg.

Deel 2 wordt op dezelfde manier gepresenteerd. J.J.M. Westebroek heeft zich evenwel beperkt tot een bespreking van enkele detailproblemen i.v.m. *Gedichten, Gezangen en Gebeden* en verwijst voor een diepgaander ontleding naar een aantal studies, ook van zijn hand, die vroeger verschenen zijn. Het gevaar zit er wel in dat de meeste kopers van *Verzameld Dichtwerk* die studies niet zullen kennen en ook niet over voldoende vrije tijd beschikken om de werken waarnaar verwezen wordt te raadplegen. Daarentegen hebben de inmiddels overleden B.F. van Vlierden een breed opge-

vatte en diepgaande verhandeling over Gezelles *Kleengedichtjes* en J. Boets over *Liederen, Eergedichten en Reliqua* geschreven.

Waar een uitvoerige detailkritiek in een algemeen cultureel tijdschrift wenselijk noch mogelijk is en aan de gespecialiseerde Gezelleperiodieken dient voorbehouden te worden, moeten wij het bij enkele meer algemene beschouwingen laten. Een eerste betreft de volledigheid van Gezelles bijdrage tot ons poëtisch bezit. De nieuwe uitgave is dus *Verzameld dichtwerk* getiteld. *Volledig Dichtwerk* had ook gekund, maar sloot een risico in. Sinds de publikatie van *Guido Gezelles Volledige Werken* in 1930-1935, zijn nog ettelijke onbekende gedichten van zijn hand aan het licht gekomen. Wie durft te verzekeren dat nieuwe vondsten definitief zijn uitgesloten?

Gezelle heeft op aanvraag veel gelegenheidswerk afgeleverd, dat slechts in beperkte kring verspreid werd en zelden onder het oog van echte poëziekeners en -liefhebbers kwam. Die verskunst heeft niet meer dan een sociale functie vervuld. Zij werd veeltijds op gedachtenisprentjes en losse bladen gedrukt of zo van het handschrift op een familievergadering of feestviering voorgedragen. De oorspronkelijke tekst werd ergens als particulier eigendom opgeborgen en is daar onaangeroerd blijven liggen, tot een gelukkig toeval hem weer in de openbaarheid bracht. Zo is het ongeveer ook vergaan met het verloren gewaande Gezelle-archief van de familie Verriest, dat verleden jaar in het Engels Klooster te Brugge weer aan het licht kwam.

Aan de nieuwe uitgave van Gezelles *Verzameld Dichtwerk* is twintig jaar onderzoek en voorbereiding door het Guido-Gezelle-Genootschap en het Centrum voor Gezellestudie te Antwerpen voorafgegaan. In de jongste decennia zijn meer afzonderlijke studies in boekvorm of als bijdragen in tijdschriften aan